

Дотримання права на справедливий суд під час розгляду судових справ щодо подій на вулиці Банковій 1 грудня 2013 року у Києві.

Огляд за результатами громадського моніторингу судів здійсненого активістами групи громадського спостереження «ОЗОН» за підтримки волонтерської ініціативи ЄвромайданSOS.

Вступ

Група громадського спостереження «ОЗОН», яка заснована Центром Громадянських Свобод 1 січня 2014 року, заклала у свій мандат проведення моніторингу щодо свободи мирних зібрань.

В ході розгортання подій, що отримали назву «Євромайдан», виникла нагальна необхідність проводити спостереження у судах, роблячи акцент на дотриманні права на справедливий суд.

Так, починаючи з грудня 2013 року, ми, представники громадських ініціатив (а саме – групи громадського спостереження «ОЗОН» та Євромайдан SOS), здійснюємо незалежний громадський моніторинг судових справ за звинуваченнями в правопорушеннях, пов'язаних із подіями «Євромайдан». Моніторинг проводиться у судах м. Києва та по окремих областях України. Наші дії викликані через стурбованість тенденцією суспільної недовіри щодо рішень, котрі приймаються суддями, висловлюваними у пресі звинуваченнями в упередженості судів, виконанні вказівок інших гілок влади та розумінням важливості збереження довіри суспільства до судової системи.

Метою моніторингу є спостереження за дотриманням прав людини у суді та незалежне висвітлення судового розгляду, яке базується на принципах неупередженості та об'єктивності.

Також ми ставимо за мету інституалізацію самого механізму громадського моніторингу в судах, який був би визнаним судовою гілкою влади та громадянським суспільством, сприяючи прозорості судової системи, та її відкритості для громадян.

Моніторинг здійснюється, зокрема, шляхом безпосереднього спостереження у судах, під час якого члени моніторингових груп відвідують судові засідання та заповнюють спеціально розроблені Карти спостереження. Вони це роблять відкрито, будучи вдягненими в спеціальні жилети «Громадський спостерігач «ОЗОН», або маючи відповідне посвідчення. До участі у дослідженні залучено волонтерів та експертів з України та інших країн. Також ми намагаємося вести аудіо фіксацію процесу, окремі фото та відео, використовуємо інформацію з відкритих джерел, зокрема ЗМІ, та Єдиного реєстру судових рішень.

Ми впевнені, що об'єктивне висвітлення процесу сприятиме підвищенню довіри до суду, впевненості в незалежності та відкритості судової гілки влади, дотриманні принципів верховенства права та фундаментальних прав людини.

Першим етапом нашого моніторингу стало дослідження справ щодо «Подій на Банковій 1 грудня 2013 року». Спостереження у судах тривали з 11 грудня 2013 року по 14 лютого 2014 року, було відстежено ситуацію на рівні апеляційної інстанції щодо прийняття рішення про обрання запобіжного заходу та розгляду окремих процедурних моментів у першій інстанції. Усього були відвідані 22 судових засідань з цього питання. Ми не

ставили собі за мету відвідати всі засідання, але намагалися максимально до цього наблизитись. Іноді це не вдавалося з суто технічних причин – одночасні розгляди справ та недостатня кількість волонтерів, щоб вести паралельні спостереження. Узагальнені результати нашої роботи за цим етапом моніторингу представлені у даному огляді.

Для довідки:

Група громадського спостереження «ОЗОН» – добровільне об'єднання активних громадян – передусім, громадських активістів, юристів, журналістів, які усвідомлюють важливість якісного громадського контролю за державними органами, а також за ключовими процесами, які відбуваються на лінії зіткнення суспільства та держави або людини та держави, зокрема, під час мирних зібрань та судових процесів. За результатами спостережень «ОЗОНівці» оприлюднюють висновки та рекомендації. Громадські спостерігачі – незалежна сторона, вони завжди залишаються поза межами процесу. Детальнішу інформацію можна отримати у соціальних мережах www.facebook.com/OZON.monitoring та на сайті організації-засновниці, ЦГС - <http://ccl.org.ua/activities/hr/ozon/>

Громадська ініціатива ЄвромайданSOS - ініціативна група для збору інформації про зниклих, затриманих і постраждалих на Євромайданах для подальшого сприяння у наданні цим особам медичної та юридичної допомоги.

Інформація про затриманих та хронологія подій

Після сутичок мітингувальників із працівниками підрозділів міліції особливого призначення «Беркут» (далі ПМОП «Беркут») та службовців внутрішніх військ **1 грудня 2013 року** на вулиці Банковій у Києві біля Адміністрації Президента України було затримано 9 осіб. Затримані не були знайомі між собою раніше, не мали проблем із законом, не були членами політичних партій.

Від адвокатів, родичів та друзів затриманих про них відомо наступне:

Лазаревський Микола – 23 роки, вчиться на архітектора-дизайнера, з Тернополя. О 22.00 01.12.13 зателефонував нареченій і повідомив, що знаходиться в Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги. На відео з вул. Банкової видно, що Миколу, який не чинить спротиву, жорстоко б'ють ногами по обличчю, а потім забирають гаманець. Розбита голова, струс мозку, зламаний ніс, забої та гематоми по всьому тілу.

Превір Єгор – 27 років, навчається на ІТ-спеціаліста. Вперше брав участь в акції протесту. Єгора сильно побили працівники ПМОП «Беркут»: черепно-мозкова травма, струс мозку, зламаний ніс, вивихнута щелепа. З Єгора зняли куртку, поклали обличчям на асфальт, періодично проходжуючись по лежачому тілу, при будь-якій спробі поворушитися. Так його протримали до 22-ї години вечора і перевезли в Голосіївське районне управління міліції. Першу медичну допомогу отримав о 10 ранку 2 грудня. Ще майже тиждень після подій 1 грудня періодично втрачав свідомість.

Загоровко Владистав – 38 років, водій-далекобійник міжнародних перевезень, батько трьох дітей. Затримано о 16:55 01.12.13 на вул. Банковій, про що адвокатам повідомили о 03:50 02.12.13. Світло-шумовою гранатою йому пошкодило око. Після затримання його кілька годин утримували лежачим на асфальті, ставили на коліна і жорстоко били. Окрім забитого ока в нього розбита голова, перелом ребра, численні гематоми по всьому тілу, особливо на ногах. Після численних прохань адвоката переведений з СІЗО в лікарню..

Остащенко Олександр – 32 роки, інженер-проектувальник, батько маленької доньки. Друзі Олександра розказали, що він є на відео, на якому зафіксовано побиття людей під Адміністрацією Президента України – це чоловік, що піднімає обидві руки, щоб його не били, далі на відео видно, як працівники ПМОП «Беркут» б'ють Олександра, є момент, коли його штовхають ногою, перевіряючи чи живий. У нього струс мозку, переломи пальців, забита грудна клітина, гематоми по всьому тілу.

Болотов Юрій – 39 років, підприємець, екс-директор гурту «Океан Ельзи», батько двох дітей. За словами друга, Юрій спостерігав за подіями на Банковій. Одразу після зачистки вулиці зв'язок із Юрієм зник. На відео з подій на Банковій є кадри, де працівник ПМОП «Беркут» б'є кийком Юрія та кричить «На колени, мразь». В результаті побиття має численні пошкодження м'яких тканин, гематоми та синці, збиті коліна, лікті. Як й інші, після затримання 2 години пролежав на асфальті.

Гарагуц Валерій – 45 років, відомий дніпропетровський журналіст і громадський діяч,

засновник видання «ЛИЦА». 01.12.13 мав із собою аптечку і намагався надати першу медичну допомогу постраждалим на Банковій, натомість його схопили і почали бити, а потім він не менш ніж 2 години мусив лежати на асфальті, вставати на ноги не дозволяли, час від часу били кийком по спині та голові. В нього струс мозку, численні гематоми на ногах і тілі.

Нуженко Сергій – 31 рік, фотограф із Кіровограда, проживає в Києві. Не належить до жодних політичних організацій, працює в торгівлі, захоплюється фотографією. Сергій як волонтер опікується дитячими інтернатами. За словами друга Сергія, 01.12.13 на Банковій він просто фотографував, але йому сильно дісталось від працівників ПМОП «Беркут»: черепно- мозкова травма, численні забої, гематоми. Після затримання його тримали на асфальті і били ногами до втрати свідомості. Після побиття Сергія доставили до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги..

Притуленко Ярослав – 21 рік, студент, працює в магазині, до жодних політичних сил і організацій відношення не має. За словами друга, на Банкову вони зашли подивитись, що коїться. Певний час після затримання у нього працював телефон, Ярослав повідомив, що його били, але не сильно. Його затримали вже на вулиці Шовковичній - люди в штатському збили його з ніг, притисли грудями до асфальту, били в обличчя та по нирках.

Черевко Геннадій – 41 рік, торгівельний агент з м. Лубни Полтавської області, позапартійний, батько двох дітей. При затриманні його продовжували бити, вже збитого з ніг. За словами адвоката, Геннадія вели повз вишикуваних працівників ПМОП «Беркут» , кожен з яких бив його. В результаті - зламано кисть руки, розсічення голови, численні гематоми, у тому числі, на обличчі.

За інформацією Київського міського центру з надання безоплатної вторинної допомоги 1 та 2 грудня, до них надійшли повідомлення про затриманих 9 осіб, кожному з них Центром було призначено адвоката, згодом 3 особи від адвокатів Центру відмовилися. За даними групи громадського спостереження «ОЗОН», всі затримані представляли свої інтереси через адвокатів центру та/або приватних адвокатів.

3 грудня 2013 року Шевченківський райсуд м. Києва арештував цих 9 людей на 2 місяці – за підозрою в організації та активній участі в масових заворушеннях, що передбачає від 5 до 8 років позбавлення волі (стаття 294 Кримінального Кодексу України).

5 грудня 2013 року було затримано ще 3-х осіб за підозрою у причетності до подій 1 грудня на Банковій. Ними стали:

Андрій Дзиндзя – журналіст «Дорожнього контролю», *Сергій Хаджанов* – активіст тієї ж організації та *Олександр Куліковський* – член ВО «Свобода», останніх через деякий час було звільнено. Пізніше стало відомо про затримання підприємця, автомайданівця Володимира Кадуру. Йому та Андрію Дзиндзі інкримінують викрадення та керування бульдозером (який фігурував під час подій на Банковій), При цьому Дзиндзі - згідно з частиною 2 статті 286 Кримінального Кодексу України – незаконне заволодіння транспортним засобом, а Кадури – статтю 348, тобто що керування захопленим

трактором ставило загрозу для життя представників правоохоронних органів. Інформація у ЗМІ щодо побиття Андрія Дзиндзі не була підтверджена. У день після затримання його відвідали представники Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму проти катувань Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, серед яких був експерт-медик. Спілкування із затриманим, його огляд та вивчення документації дані щодо побиття не підтвердили, наочні тілесні ушкодження не установлені.

6 грудня 2013 року суд Шевченківського району м. Києва заарештував Андрія Дзиндзю та Володимира Карура на 2 місяці перебування під вартою. Під час суду біля будівлі, в приміщенні суду та навіть в залі засідань проходили масові акції на підтримку затриманих.

6 грудня 2013 року Прокуратура відкрила кримінальне провадження за фактом правопорушень бійців спецпідрозділу «Беркут». Було розпочато слідчі дії та проведено судмедекспертизу щодо затриманих 1 та 2 грудня учасників масової акції.

9 грудня 2013 року адвоката Андрія Дзиндзі – *Віктора Смалія* – було затримано міліцією по обвинуваченню у замаху на життя судді. Не дивлячись на те, що його справа не мала безпосереднього відношення до подій на Банковій, є підстави пов'язувати його затримання із тим, що він виступав адвокатом іншого фігуранта справи по Банковій – Андрія Дзиндзі.

10 грудня під час круглого столу попередніх та діючого президентів України Віктор Янукович озвучив можливість звільнення частини затриманих. «Я мав розмову вчора пізно увечері, чергову розмову, із генеральним прокурором, як іде слідство, і що там виявлено. Я звернувся із проханням знайти можливість, там де немає таких жорстких порушень, знайти можливість і звільнити частину людей, які, умовно кажучи, не мали таких грубих правопорушень... Я думаю, що сьогодні це питання буде вирішено. Мені важко зараз сказати, скільки людей буде звільнено, але обов'язково такі люди будуть звільнені. Ті, в кого є малі діти, молоді сім'ї і т.д. Все буде враховано, і обов'язково все буде зроблено» – сказав він.

11-13 грудня 2013 року, в рамках апеляційного провадження 8 затриманих вийшли на свободу. Зокрема, Печерський районний суд Ю. Болотову та В. Загоровку після укладання угоди з прокурором перекваліфікував обвинувачення на 295 статтю Кримінального Кодексу України – заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку. Кожного з них присуджено до сплати штрафу 850 грн. та відпущено у залі суду. Шести затриманим змінено запобіжний захід: чотирьом (Г. Черевко, С. Нужненко, О. Остащенко та В. Гарагуц) – особисте зобов'язання, М. Лазаревському та Є. Превіру – домашній арешт. Суд залишив під вартою Ярослава Притуленка.

Спостереження групою «ОЗОН» було розпочато 11 грудня 2013 року. З суто технічних причин не було відвідано суди по Ю. Болотову та В. Загоровку.

Нижче наводимо таблицю по відстежених справах.

Лазаревський	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Мармиш Адвокат: Марчук Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: зміна запобіжного заходу на домашній арешт			
Нужненко	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: зміна запобіжного заходу на особисте зобов'язання			
Притуленко	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Стаття: ч.1	Дата: 03.01.14 Печерський районий суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ	Дата: 08.01.14 Печерський районий суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ	Дата: 10.01.14 Печерський районий суд Оскарження відмови про

	Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: запобіжний захід не змінено – тримання під вартою	Попереднє засідання по суті справи Рішення: передати справу на розгляд по суті із огляду на нові обставини (закон про амністію)	Попереднє засідання по суті справи Рішення: продовження розгляду перенесено	визнання Притуленка потерпілим Рішення: закінчення засідання у зв'язку з прийняттям до розгляду клопотання про відвід судді
Черевко	Дата: 11.12.13 Апеляційни й суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: зміна запобіжного заходу на особисте зобов'язання	Дата: 27.01.14 Шевченківськи й районний суд Стаття: 348 ККУ Розгляд клопотання про звільнення та закриття кримінального провадження Рішення: звільнити в залі суду, закрити кримінальне провадження		
Остащенко	Дата: 12.12.13 Апеляційни й суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: зміна запобіжного заходу на особисте зобов'язання	Дата: 28.01.14 Шевченківськи й районний суд Стаття: : ч.1 Ст. 294 ККУ Розгляд клопотання про звільнення та закриття кримінального провадження Рішення: звільнити в залі суду, закрити кримінальне провадження		
Превір	Дата:			

	<p>13.12.13 Апеляційний суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: зміна запобіжного заходу на домашній арешт</p>			
Гарагуц	<p>Дата: 13.12.13 Апеляційний суд Стаття: ч.1 Ст. 294 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: зміна запобіжного заходу на особисте зобов'язання</p>	<p>Дата: 27.12.13 Печерський районний суд Стаття: 348 ККУ Попереднє засідання по суті справи. Рішення: передати справу на розгляд по суті із огляду на нові обставини (закон про амністію)</p>		
Кадура	<p>Дата: 17.12.13 Апеляційний суд Стаття: 348 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: запобіжний захід не змінено – тримання під вартою</p>	<p>Дата: 16.01.14 Печерський районний суд Оскарження дій прокурора по незакриттю справи на підставі закону про амністію Рішення: розгляд скарги не підпадає під юрисдикцію суду</p>	<p>Дата: 24.01.14 Шевченківський районний суд Стаття: 348 ККУ Розгляд клопотання про звільнення та закриття кримінального провадження Рішення: звільнити в залі суду, закрити кримінальне</p>	

			провадження	
Дзіндзя	Дата: 20.12.13 Апеляційни й суд Стаття: ч.2 Ст. 286 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: запобіжний захід не змінено – тримання під вартою	Дата: 27.01.14 Шевченківськи й районний суд Стаття: ч.2 Ст. 286 ККУ Розгляд клопотання про звільнення та закриття кримінального провадження Рішення: звільнити в залі суду, закрити кримінальне провадження		
Смалій	Дата: 20.12.13 Апеляційни й суд Стаття: 179 ККУ Оскарження запобіжного заходу Рішення: запобіжний захід не змінено – тримання під вартою	Дата: 06.02.14 Дніпровський районний суд Стаття: ч.2 Ст. 15, ч.2 Ст. 377 ККУ Новий запобіжний захід, передача матеріалів до Апеляційного суду для визначення підсудності Рішення: матеріали передати до Апеляційного суду, продовжити термін тримання під вартою	Дата: 12.02.14 Апеляційний суд Стаття: ч.2 Ст. 15, ч.2 Ст. 377 ККУ Визначення територіальної підсудності Рішення: слухання відкладено до 14.02	Дата: 14.02.14 Апеляційний суд Стаття: ч.2 Ст. 15, ч.2 Ст. 377 ККУ Визначення територіально ї підсудності Рішення: повернути справу до Дніпровськог о районного суду

26 грудня 2013 року вступив в силу Закон "Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце з приводу мирних зібрань», пізніше – **22 січня 2014 року** доповнення до нього - Закон

«Про внесення змін до Закону «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце з приводу мирних зібрань». За ними було амністовано більшість учасників справ по Банковій. Пізніше було амністовано Віктора Смалія за цими законами, але вже при новій владі, **23 лютого 2014 року**.

Дотримання окремих стандартів права на справедливий суд

Доступність суду

Інформацію про перші суди отримували різними способами: від родичів, адвокатів, зі ЗМІ, соціальних мереж, іноді з інформаційних дошок та сайтів судів. На цьому етапі велику допомогу надали волонтери ЄвромайданSOS, які передавали нам дані з «гарячої лінії». Майже всю інформацію про засідання збирав координатор моніторингу та передавав її спостерігачам. Перевірка інформації на стендах у судах та на сайтах судів ще не була системною, тому що частіше в ній не було необхідності, як у реальному джерелі інформації. Тому не можна оцінити наскільки суди вчасно публікували дані про засідання на своїх сайтах та розміщували її на стендах. Така оцінка буде надана пізніше, виходячи з роботи над наступними етапами. На цьому етапі можемо відмітити 3 випадки наявності повної інформації. Однак у більшості випадків інформації або не було взагалі – 7 випадків, чи більш того “охорона на першому поверсі не мала інформації стосовно прізвища судді та номера судової зали” (справа А. Дзиндзі, Шевченківській районий суд м. Києва), або була неповною – зафіксовано 8 випадків, зокрема коли був неповний перелік суддів, відсутні дані про учасників процесу, номер статті, але найчастіше – відсутність інформації про номер зали судового засідання, цю інформацію можна було отримати в усній формі вже перед самим початком розгляду справи. В таких ситуаціях спостерігачі орієнтувалися по наявності публіки та ЗМІ.

Судові засідання супроводжувались підвищеними мірами охорони. Ситуація із доступністю у приміщенні Апеляційного суду м. Києва була майже однаковою під час всіх судових засідань у грудні. Так, наприклад, 11 грудня 2013 року біля будівлі Апеляційного суду знаходилось близько 50 бійців внутрішніх військ, в глибині двору – працівники Беркуту та 4 автобуси для співробітників міліцейських підрозділів. Переважно міри безпеки можна пов'язати з протестними акціями, які проходили біля будівель судів.

На вході – великий натовп та черга. Для проходу у приміщення спостерігачеві довелося показати журналістське посвідчення – інакше був шанс не потрапити на судове засідання. Також усім необхідно було показати паспорт (або інший документ, що посвідчує особу) та записатися в спеціальний журнал. Ставлення до людей з боку правоохоронців було коректним, однак, телекамери до приміщення суду не допускали. Охорона здійснювала огляд речей у сумках.

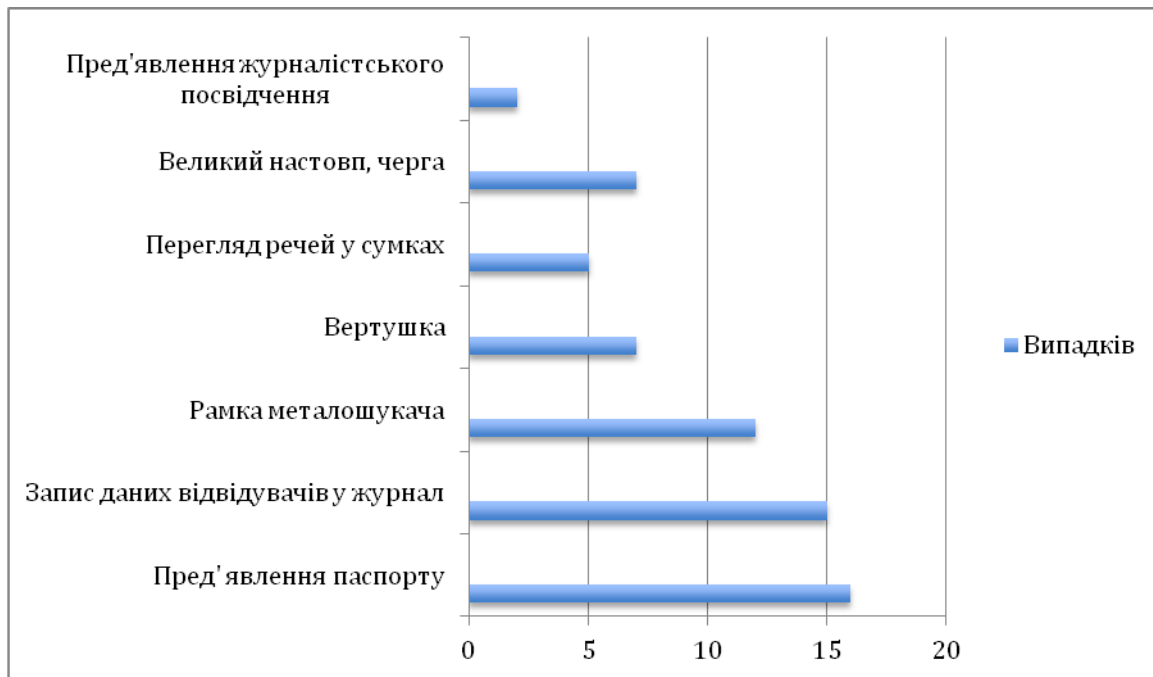

Пізніше кількість працівників спецпідрозділу «Грифон» змінювалась. Це залежало, на наш погляд, у пешу чергу від суспільного інтересу до справи, загальної суспільної напруги у конкретний момент та наявності мітингу біля будівлі суду, й суттєво не відрізнялася від того в якому саме суді відбувався розгляд справи. Так на вході у будівлю переважно знаходилося від 2 до 10 співробітників, було помічено й співробітників у цивільному одязі. Однак зафіксовано мінімум 2 випадки, коли співробітників Грифону на вході було не менш 30 осіб, в той же час відбувалися мітинги біля будівлі. З іншого боку, відмічено випадок повної відсутності охорони на вході 12 лютого 2013 року у справі Віктора Смалія. У середині, біля залів, охорона була присутня

кожного разу, кількість коливалася від 2-х до 15 осіб та залежала від кількості присутніх, бажаючих потрапити на засідання та наявності інших справ щодо активістів Євромайдану. Ставлення до публіки та спостерігачів або нейтральне (байдуже), або нейтральне (ввічливе). Жодних нарікань на ставлення працівників «Грифон» спостерігачами відмічено не було. З іншого боку в Дніпровському суді було відмічено некоректне ставлення судового розпорядника до відвідувачів: «Судовий розпорядник не визивав ніякої симпатії, бо все бігав із зауваженнями, то забороняв фотографувати-знімати, то туди не стань, туди не підійди... Бігав, гавкав, як той собака, інакше не скажеш. «Вимкніть я вам сказав!», «Відійдіть!», «Стояти в залі не можна!» Теоретично – нічого протизаконного, але все якось надто по-хамськи».

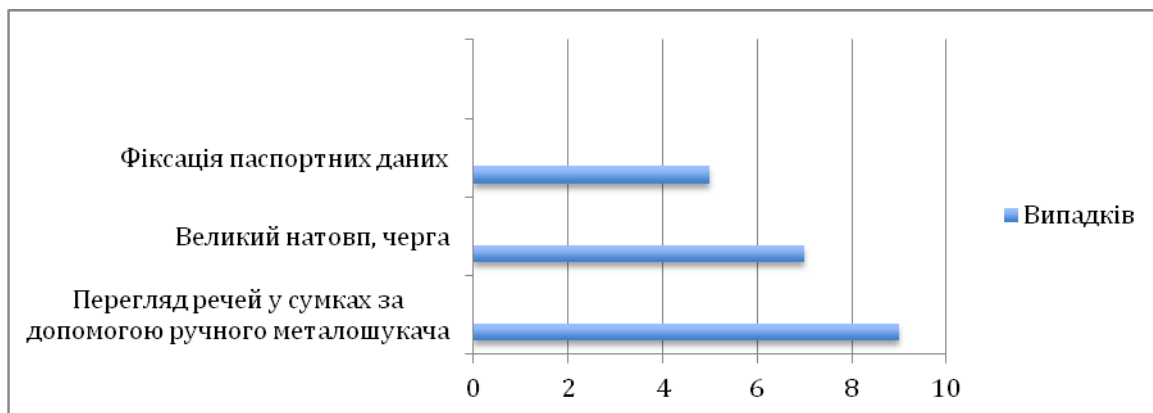

Прешкоди на вході до будівель судів було помічено наступні:

У більшості ситуацій застосовувалося не менше 3-х заходів безпеки. Можна сказати, що такі заходи, як перегляд сумок, є нетиповими для судових процесів в Україні та вживають у виключних випадках.

На вході у зал перешкод було менше:

Серед інших заходів варто відмітити те, що відбувалося на вході в зал суду 24 січня 2014 року в Шевченківському районному суді м. Києва під час розгляду справи Володимира Кадури – двері за кожним, хто зайшов або вийшов зачинялися на ключ.

Однак навіть відмічені є безпрецедентними, тому що зазвичай потрапляння до залу здійснюється без додаткових заходів безпеки.

Можна зауважити, що заходи безпеки на вході у будівлю було підвищено наприкінці

грудня 2013 року, а на вході у зали навпаки зменшено у порівнянні з початком та серединою грудня. Безпосереднього зв'язку із мірами безпеки та конкретним судом помічено не було.

Відкритість судового процесу

Більшість судів розпочиналися вчасно, або з невеликою затримкою – до 15 хвили. Вімічено 5 випадків суттєвої затримки – від 0,5 години до 1,5 годин, майже всі вони стосувалися справ Віктора Смалія.

Переважна кількість засідань в Апеляційному суді м. Києва проходили у залі 201, менше – у залі 602. В Печерському суді – одне засідання у залі 2, три засідання у залі 7. В Шевченківському по два засідання відбулися у залах 2 та 4. У Дніпровському районному суді м. Києва – у залі 7. Але ситуація з забезпеченням відкритості відрізнялася у різних судах та в різні часові моменти.

Перед першим засіданням 11 грудня частину журналістів та навіть представників посольств намагалися не пустити до залу, аргументуючи відсутністю місць та тим, що процес вже почався, хоча це не відповідало дійсності. Потім судовий виконавець окремо завів представників посольств у залу, однак 15 осіб залишилися за дверима. Журналісти змогли потрапити до зали лише після того як суд видалився до нарадчої кімнати. На кожному із засідань були присутні 30-40 осіб. 13 грудня всі бажаючі змогли потрапити до зали суду. Хоча зала була таж сама – майже всі справи в апеляційному суді розглядалися у залі 201, пізніше 2 слухання справи Віктора Смалія розглядалися у 602 залі. Перешкоди для потрапляння у залу були відверто штучними. Складається враження, що на перших засіданнях суд ще намагався визначитися, чи забезпечувати відкритість процесу та створював додаткові складнощі для тих, хто бажав потрапити на засідання. Пізніше ситуація з потраплянням бажаючих на засідання в Апеляційному суді нормалізувалася. Починаючи з засідання 17 грудня 2013 року всі бажаючі потрапляли на засідання, навіть стоячи. Так під час розгляду справи Віктора Смалія 20 грудня 2013 року 20 осіб стояли, але були присутніми на засіданні.

3 січня 2014 року у Печерському райному суді на слуханні по справі Ярослава Притуленка нашого спостерігача (який був без спеціального жилету та посвідчення) не пустили на засідання, було зафіксовано, що й інших громадян не пускали. На наступному засіданні спостерігачі попали до залу, однак знов не всі бажаючі змогли потрапити на засідання через замалу площу залу, розрахованого лише на 20 присутніх. В той день, 8 січня 2014 року, охорона суду поводитися лояльніше, в зал було допущено близько 45 осіб, більшість з яких – стояли. Практика розгляду у замалих залах продовжилася в цьому суді й надалі. У Шевченківському суді проблем із потраплянням публіки до залу помічено не було.

На нашу думку розмір залу судового засідання не може бути перешкодою для потрапляння бажаючих на відкрите судове засідання, яке має великий суспільний резонанс. Суду варто враховувати інтерес до справи у суспільства та завчасно планувати проведення засідання у достатній за розміром залі, а при її відсутності в будівлі суду – домовлятися з іншим судом про ведення засідання на його території (таке зокрема

практикується в Росії й було відмічено у засіданнях по Болотній справі).

Варто зауважити високу зацікавленість преси в процесах. Зокрема, ці суди відвідували представники «5 каналу», «Інтеру», «24 каналу», ICTV, «112», «1+1» та інші. Розгляд часто проходив у присутності народних депутатів. Однак інтерес ЗМІ до справ не був однаковим весь час. Хоча преса була присутньою постійно її кількість коливалася від 10-12 осіб до 2-3, що свідчить про змінення зацікавленості суспільної думки у ході справ протягом їх розгляду та частково пояснюється наявністю інших значущих подій у країні у той самий час.

Майже на всіх засіданнях суд не задовольняв клопотання про відеозйомку зі стаціонарних камер, в результаті зйомка велася з мобільних телефонів та планшетів.

Спроби обмежити відкритість засідань для ЗМІ, зокрема фото та відео фіксації, спостерігалися й в інших формах. Так 3 січня 2014 року в Печерському суді під час розгляду справи Ярослава Притуленко на вході охорона обговорювала між собою можливість пропуску представників ЗМІ, за їх словами ЗМІ допускатимуться, але без засобів фото-відеофіксації. 6 лютого 2014 року на засідання по справі Віктора Смалія у Дніпровському суді не пустили представників ЗМІ, які мали при собі апаратуру для фото та відео фіксації. Більш того, на інформаційному стенді суду було помічено внутрішній наказ, згідно п.6 якого вказано, відео-фото зйомка професійною апаратурою представників ЗМІ в будівлі суду ведеться лише з дозволу судді. На підставі цього

наказу фотографувати та вести відео зйомку заборонялося будь-кому не тільки в судовій залі.

Хочемо відмітити останні засідання 12 та 14 лютого у справі Віктора Смалія. Суддя Апеляційного суду Сітайло Олена дозволила вести не тільки відео зйомку професійними камерами для ЗМІ, а й для всіх бажаючих з будь-яких пристроїв. Так 14 лютого за свідченням нашого волонтера: «Я почала знімати відразу, охоронець підійшов до мене і зробив зауваження, Потім адвокати подали клопотання на зйомку для ЗМІ, суддя сказала, що минулого разу знімали всі, хто хотів, тому і сьогодні можуть знімати. Після цього до залу покликали операторів з професійними камерами».

Серед інших аспектів відкритості судового процесу нашими спостерігачами було помічено, що 20 грудня 2013 року під час розгляду справ Андрія Дзиндзі та Віктора Смалія в Апеляційному суді не працював мікрофон й чутність була недостатня.

Рівність сторін

Нижче представлено таблицю із переліком суддів та основних учасників судових розглядів.

Лазаревський	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Мармиш Адвокат: Марчук			
Нужненко	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Калиниченко Адвокат: Біндюженко, Гнатюк			
Притуленко	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Судді:	Дата: 03.01.14 Печерський районий суд Судді: Гладун	Дата: 08.01.14 Печерський районий суд Судді: Гладун	Дата: 10.01.14 Печерський районий суд

	Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Попов, Федорчук Адвокат: Касько, Бут	Прокурор: не з'явився Адвокат: Касько, Бут	Прокурор: Федорчук Адвокат: Касько, Бут	Судді: Гладун Прокурор: Федорчук Адвокат: Касько, Бут
Черевко	Дата: 11.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Голуб, Діденко Адвокат: Греба, Кудрявський	Дата: 27.01.14 Шевченківськи й районний суд Судді: Ліннік Прокурор: Попов Адвокат: Греба		
Остащенко	Дата: 12.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Голуб Адвокат: Рачковський, Мурашев, Кушніренко, Салодко	Дата: 28.01.14 Шевченківськи й районний суд Судді: Козятнік Прокурор: Попов Адвокат: Мурашов		
Превір	Дата: 13.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Погорілий Адвокат: Яценко, Акундова			

Гарагуц	Дата: 13.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Волошин Адвокат: Мірошник, Томчук, Саморец	Дата: 27.12.13 Печерський районний суд Судді: Кицюк Прокурор: Волошин Адвокат: Пукало, Томчук		
Кадура	Дата: 17.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Парамонова Адвокат: Грушовець, Барабаш	Дата: 16.01.14 Печерський районний суд Судді: Бортницька Прокурор: Попов, Панчуков Адвокат: Грушовець, Мозолевський, Колесник	Дата: 24.01.14 Шевченківський районний суд Судді: Слободянюк Прокурор: Парамонова Адвокат: Грушовець, Колесник	
Дзиндзя	Дата: 20.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Парамонова Адвокат: Дорога	Дата: 27.01.14 Шевченківський районний суд Судді: Циктіч Прокурор: Попов Адвокат: Дорога, Димов		
Смалій	Дата: 20.12.13 Апеляційний суд Судді: Приндюк, Бець, Коваль Прокурор: Лисенко	Дата: 06.02.14 Дніпровський районний суд Судді: Федосеев Прокурор: Лисенко Адвокат: Дорога, Димов,	Дата: 12.02.14 Апеляційний суд Судді: Сітайло Прокурор: Літвінов Адвокат: Дорога, Димов,	Дата: 14.02.14 Апеляційний суд Судді: Сітайло Прокурор: Літвінов

	Адвокат: Дорога, Стельмах, Лапутько, Ореховський, П*ятибратько	Лапутько, Стельмах, Ореховський	Стельмах	Адвокат: Дорога, Димов
--	---	---------------------------------------	----------	------------------------------

Як видно з таблиці, на всіх засіданнях були присутні адвокати обвинувачених, окрім одного засідання – присутні прокурори. На 5-ти засіданнях були відсутні самі обвинувачені, з них в одному разі було забезпечено участь у процесі через відеозв'язок, що, на думку підсудного, Віктора Смалія, порушувало його права (слухання було призначено неочікувано навіть для адвоката, підсудного не встигли доставити з СІЗО). Сторони наводили свої докази та аргументи.

Типове розміщення сторін було наступним: «Судді в центрі залу, з правого боку адвокати обвинуваченого, за ними – «клітка», в якій знаходився сам відповідач. Навпроти суддів, з протилежного боку зали, лавки для присутніх, де ближче до відповідача знаходились його рідні. З боку обвинувачення присутня лише прокурор».

Обвинувачені знаходилися поряд із своїми захисниками та могли з ними консультиватися, однак на тих засіданнях, де обвинувачені знаходилися у «клітках» таке спілкування було ускладнене, особливо для тих осіб, що перебували в тяжкому фізичному стані.

Так, наприклад, на слуханні у Дніпровському районному суді 6 лютого 2014 року у справі Віктора Смалія «між адвокатами та «кліткою» з обвинуваченим стояв ряд охоронців впритул один до одного, фактично стіною, адвокат спробувала передати

матеріали клопотань підзахисному для ознайомлення, то охоронці заборонили, сказали тільки з дозволу судді, однак суддя дозволив».

Права сторонам пояснювались у суді, однак як мінімум в 3-х випадках у Шевченківському районному суді та в одному – в Дніпровському районному суді спостерігачі відмітили, що права в усній формі не пояснювались, а перед початком засідання секретар вручала учасникам роздруківки з правами для ознайомлення. Пізніше таку практику почали фіксувати й в інших судах, зокрема Апеляційному. Суддя лише питав чи вручена пам'ятка з правами, чи всі з ними ознайомлені та чи все зрозуміло. Зі слів Віктора Смалія – пам'ятку видали, але дуже погано роздруковану і нічого не видно. Цікаво порівняти вправи щодо оскарження міри запобіжного заходу через те, що предмет розгляду був один, обставини схожі, однак результати розгляду та окремі процедурні моменти – різні.

Розгляд усіх апеляцій щодо міри запобіжного заходу відбувався одним складом суду – Марія Приндюк, Олександр Бець, Світлана Коваль.

Розгляд кожної з 4-х справ 11 грудня 2013 року проходив приблизно годину. 12 грудня у справі Остащенка – 2 години. Однак, рішення були винесені різні – звільнення під домашній арешт, звільнення під особисте зобов'язання, залишення під вартою. Варто зауважити, що в суді прокурор у справі Ярослава Притуленка наголосив, що при затриманні в останнього було вилучено ніж, пістолет, запальна суміш, лижна маска, рукавиці. Під час допиту та в суді Ярослав підтвердив, що знайдені речі належать йому.

13 грудня 2013 року розгляд апеляції щодо обрання запобіжного заходу для Валерія Гарагуца тривав близько години, для Єгора Превіра - менше години, за свідченням спостерігачів судді помітно поспішали, просили адвокатів стисло викладати аргументи, по документам, які додавалися до матеріалів справи, судді просили перераховувати самі документи без переказу їх змісту.

17 грудня Київський апеляційний суд розглянув апеляцію щодо запобіжного заходу для Володимира Кадури. Суттєвою відмінністю є те, що розгляд тривав не більше 20 хвилин, а обвинувачення було більш суворим, ніж у попередніх справах - стаття 348 Кримінального Кодексу України (посягання на життя працівника правоохоронного органу, караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі).

Варто відмітити, що Володимира Кадуру звинувачували у керуванні бульдозером, який найджав на працівників міліції. Адвокат посилався на те, що відсутня обґрунтована підозра що саме Кадура був учасником злочину на вул. Банковій, а саме вчинив замах на життя працівників правоохоронних органів та база достовірних доказів. Жодного доказу обвинуваченням не було надано. Окрім того, особа (за свідченнями) яка керувала навантажувачем за допомогою якого вчинявся замах, заїкалася, мала в руці прапор та була в масці. Кадура Володимир не має дефектів в мовленні, які описують порушника. Також уточнював, що для того, щоб керувати таким транспортним засобом як трактор необхідно мати відповідні знання і навички, якими підозрюваний не володіє. Адвокат зауважив, що докази, які надав слідчий, були отримані з порушенням процесуальних норм, а саме – було здійснено допит та впізнання в одній процесуальній дії. Також, було зазначено, що клопотання слідчого про міру запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою ґрунтувалось на основі того що Кадура ухилявся від допиту по справі, про що відсутні докази. Адвокат посилався на важливість слідчим суддею встановити достатньо обґрунтованих підстав для прийняття відповідної міри запобіжного заходу. Захисник апелював до того, що відеозаписи з мережі Інтернет не можуть бути доказами згідно КПК.

Зі свого боку прокурор наполягав, що підозрюваний, у разі прийняття іншого запобіжного заходу, буде перешкоджати розслідуванню справи. Також наголошує, що відеофайли в оригіналах не були надані, так як скріншоти могли призвести до “витікання інформації”. В результаті суд залишив запобіжний захід без зміни, залишивши Володимира Кадуру на 2 місяці у СІЗО.

Фізичний стан підсудних

На перших засіданнях, які підлягали моніторингу, підсудні виглядали краще, ніж на першому слуханні їх справ (порівняння здійснені на основі спостережень та перегляду відео центральних каналів телебачення щодо перших судових справ), однак у Черевка була перев'язана рука (пов'язку було відмічено й на засіданні 27 січня 2014 року), а в Нужненка – гематоми на обличчі та руках, загальна слабкість, через яку він не міг стояти – суд дозволив свідчити сидячі. В Остаценка була загіпсована долоня (три пальці), один з адвокатів наголошував на суттєвих проблемах зі станом здоров'я та наявності черепно-мозкової травми. Під час розгляду апеляції Є.Превіра було очевидно, що він має пошкоджене око. 20 грудня 2013 року під час розгляду справи Віктора Смалія, він заявив про синці від побоїв при затриманні, було відмічено кров на куртці.

Під час спостережень потребу у виклику швидкої помічено не було.

Презумпція невинуватості

Під час судових розглядів обвинувачені, які на момент суду знаходилися під запобіжним заходом у вигляді позбавлення волі, знаходилися у «клітці» та під охороною. Конвоювання здійснювалось із використанням наручників. Тим, кому було змінено запобіжний засіб, були звільнені прямо в залі суду.

Охорону у залах здійснювали співробітники Грифону та внутрішніх військ, кількість коливалась від 2-3 до 20 осіб.

З огляду на те, що значна частина судових розглядів стосувалася вибору запобіжного заходу, можна вважати, що вжиті заходи підтримки порядку та обмеження волі були такими, що створювали відчуття винуватості підсудних, хоча суспільна думка розглядала їх скоріш як постраждалих у подіях на Банковій, чому і було багато свідчень, які представлялися під час судових розглядів.

Ставлення суду та охорони до учасників процесу та публіки

Переважно ставлення суду та охорони було поважним. Однак було зафіксовано окремі випадки, зокрема вигукування «Ганьба!» під час або після зачитування судом рішення, а також числені обговорення публікою того що відбувалося після суду та під час перерв із різкою критикою суду та дій прокурорів.

20 грудня 2013 року під час розгляду справи Віктора Смалія в Апеляційному суді в кінці засідання було видалено з залу журналіста із використанням сили, про це відразу спостерігач повідомив міліцію.

У справі Смалія у Дніпровському районному суді 6 лютого 2014 року – «юди кричали «Ганьба!», доказували свої законні права розпоряднику та охороні, наприклад, коли ті не хотіли всіх впустити через обмежену кількість місць для сидіння, хоч люди потіснилися і сісти було де. Двом відвідувачам було зроблено зауваження, але з зали не видалили. Одного попросили не знімати відео на телефон, хоч він стверджував, що писав аудіо. Телефон все ж змусили сховати до кишені. Ще одну жінку попросили не шуміти і не заважати процесу.»

Під час розгляду справи Смалія в Апеляційному суді 12 лютого 2014 року – «Хтось з публіки після оголошення рішення крикнув «Ганьба!», один з охоронців на питання судді «Хто це сказав?» – суд саме виходив з зали – викрикнув «Дзиндзя» (який вже на той момент був на свободі та знаходився у залі в якості публіки). Тоді Дзиндзя підійшов, попросив працівника міліції назватися, на що той відповів агресивно, посвідчення показувати не хотів доти, доки хтось зі старших не попросив його це зробити.»

Рекомендації громадянському суспільству

З огляду на нагальну необхідність здійснення постійного громадського контролю влади, громадська ініціатива «ОЗОН» закликає представників громадських організацій та активних громадян брати участь у спостереженнях за роботою судів. Ми відкриті до співпраці в рамках нашої ініціативи, однак впевнені, що спостереження не мають нею обмежуватись. Чим більше громадяни будуть приходити до суду для спостереження судових процесів та дотримання вимог доступності та відкритості судів, тим робота судів буде прозорішою, а відправлення правосуддя – справедливим й зрозумілим для загалу.

Рекомендації судовим адміністраціям

Завчасно інформувати громадськість про дату та місце проведення судових засідань, особливо тих, що мають високий резонанс у суспільстві через інформаційні дошки та сайти судів, а також надавати її в повному обсязі.

Не створювати штучні перешколи відкритості судових процесів та не вводити додаткові обмеження, окрім передбачених законодавством, на ведення фото та відео фіксації в судовому засіданні та в приміщеннях судів.

При виборі зали для ведення судового засідання враховувати потенційний суспільний інтерес, максимально сприяти присутності ЗМІ та зацікавленої громадськості у залі, надаючи за необхідності додаткові місця для сидіння.

Вітаючи роботу пресслужби Апеляційного суду, радимо негайно вивішувати інформацію про проведення слухань з резонансних справ на сайтах судів, висвітлюючи особливості слухання та результат засідання по справі.

Обґрунтовано вводити додаткові заходи безпеки так, щоб вони не створювали зайві перешкоди для потрапляння у приміщення суду та зали судових засідань.

У максимально короткий термін публікувати справи у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Сприяти ініціативам громадського моніторингу у судах.

Посилити співпрацю з громадськими організаціями щодо технічного забезпечення судів.

Рекомендації судовій гілці влади

Підтверджувати власну незалежність та керуватися принципами верховенства права при винесенні будь-яких рішень поза політичної ситуації.

Підтримувати громадські ініціативи, спрямовані на сприяння дотриманню права на справедливий суд, зокрема, громадський судовий моніторинг, інструмент Amicus Curae.

Сприяти відкритості судових процесів через надання дозволу на ведення фото та відео фіксації та роботи преси з професійною технікою, особливо при розгляді справ, які користуються суспільним інтересом.

Розпочати практику поміщення обвинувачених біля власних адвокатів й зменшення випадків поміщення підсудних у «клітку», навіть тих, що знаходяться під вартою, у якості запобіжного заходу.

Реагувати на необхідність надання медичної допомоги підсудним під час судового засідання.

Посилити роль суддівського самоврядування в питаннях дотримання суддівської етики та стандартів професії.